

POZIȚIA BISERICILOR FAȚĂ DE ÎNCORONARE, ÎNTRE DIPLOMAȚIE RELIGIOASĂ ȘI TENSIUNI CONFESIONALE

DRAGOȘ URȘU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Churches' Position on the Coronation, between Religious Diplomacy and Confessional Tensions ABSTRACT

The article aims to address the religious context of the Coronation, focusing on the consequences that the distinct positions of the churches (Orthodox, Greek-Catholic and Catholic) had regarding the religious ceremonial of the Coronation of Kings Ferdinand and Marie in Alba Iulia, on October 15, 1922. Originally designed as a neo-Byzantine coronation, with the anointing of the king and the placing of the crowns in the church by the Orthodox primate metropolitan, the ceremony evolved into a hybrid formula: on the morning of October 15, the Te-Deum service (a thanksgiving service) was performed in the church, and the crowns were consecrated by the Orthodox hierarchy; the civil coronation ceremony then took place in front of the church bell tower, with the king crowning himself and then crowning Queen Marie. An expression of the negotiations between the civil authorities (Royal House, Government) and the religious ones (the Orthodox, Catholic and Greek-Catholic Churches), the ceremony of the coronation represents one of the research objectives of the article, which aims to reconstruct the political-diplomatic process through which the October 15, 1922 formula was reached. The article also aims to explore the impact that the Coronation had on the subsequent evolutions of the relations between the different churches and between the churches and the state, with a focus on the special situation of the relations between the Orthodox Church and the Greek Catholic Church, respectively the status and identity repositionings which the latter had during the interwar period.

Cuvinte-cheie: Încoronarea de la Alba Iulia, nunțiul apostolic, Biserica Greco-Catolică
Key words: the Coronation from Alba Iulia, apostolic nuncio, the Greek-Catholic Church

Centenarul Încoronării regilor Ferdinand și Maria, principala temă de activitate a Muzeului Național al Unirii în anul 2022, a fost prilejul deschiderii unor șantiere de cercetare dedicate evenimentelor din urmă cu 100 de ani (1922). În acest registru se încadrează și articolul de față, ce-și propune să reconstituie evoluția procesului de edificare a ceremonialului religios al Încoronării, în contextul negocierilor politico-religioase dintre Statul Român și principalele Biserici implicate în eveniment (Ortodoxă, Romano-Catolică și Greco-Catolică).

În planul surselor și bibliografiei, un rol decisiv în ecuația reconstituirii îl are presa vremii, care oferă istoricului, întâi de toate, șansa de a înțelege spiritul epocii, respectiv diferitele poziționări ale taberelor implicate în proiectul Încoronării și, implicit, proiecția lor mediatică. Printre ziarele utilizate se numără: *Universul*, *Adevărul* (cotidiene naționale), *Telegraful Român* (periodicul oficial al Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu), *Unirea* (periodicul oficial al Mitropoliei Gre-

co-Catolice de la Blaj), *Înfrățirea* (oficioul PNL Cluj), *Patria* (oficioul PNR) sau *Libertatea* (săptămânal din Orăștie, editat de protopopul Ion Moța).

De asemenea, un rol important îl au memoriile principalilor actori ai evenimentelor, menționând lucrările autobiografice semnate de regina Maria, mitropolitul-primat Miron Cristea, istoricul Nicolae Iorga și, mai ales, jurnalele arhiepiscopului romano-catolic de București, Raymund Netzhammer.

Nu în ultimul rând, merită apreciată munca istoricilor care s-au dedicat temei Încoronării, cu aplecare asupra ceremonialului religios, ale căror publicații reprezintă bornele factologice ale cercetării. Se remarcă, întâi de toate, articolul „Atitudinea Bisericii Greco-catolice față de ceremonia încoronării regelui Ferdinand I și a reginei Maria de la Alba Iulia din 1922”, semnat de istoricii Petru Magdău, Lucian Turcu și Ion Cârja, alături de articolul lui Constantin Stan despre „Elie Miron Cristea și Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia”. Nu în ultimul rând, merită amintită lucrarea istoricilor de la Muzeul Național al Unirii, Tudor Roșu, Ioana Rustoiu și Marius Cristea – „Încoronarea de la Alba Iulia”, ce restituie, folosind cele mai recente cercetări documentare, evenimentele de la Alba Iulia și București din Octombrie 1922.

Contextul politico-religios. Poziția Bisericilor

Anul 1922 și, implicit, serbările Încoronării au fost umbrite de „războiul politic” dintre liberali, conduși de premierul Ionel Brătianu, și opoziția ardeleană, în frunte cu Partidul Național Român, căruia i s-a alăturat din vechiul Regat Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache, formațiuni care au boicotat Încoronarea de la Alba Iulia, acuzând monopolizarea politică a evenimentului. Deși n-a avut o consecință directă asupra negocierilor diplomatico-religioase ce priveau ceremonialul religios al Încoronării, putem spune că aceste tensiuni politice au afectat indirect poziționările Bisericilor, având în vedere, cel puțin, relația de simpatie dintre PNR și Biserica Greco-Catolică. În ceea ce privește pozițiile bisericilor, un rol determinant în negocieri l-au avut Biserica Ortodoxă, Biserica Greco-Catolică și mai ales, așa cum vom vedea, Biserica Romano-Catolică.

Biserica Ortodoxă era biserica majorității populației și astfel moștenea, și din punct de vedere istoric, un rol privilegiat în spațiul public. Tocmai de aceea, de la începutul pregătirilor pentru Încoronare, îi fusese rezervat un loc special, mai ales că în acest scop fusese construită o catedrală ortodoxă la Alba Iulia.

Biserica Greco-Catolică se afla, după 1918, într-un proces de redefinire identitară, accentuat de faptul că idealurile politice pentru care au luptat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea – emanciparea națiunii române și unirea Transilvaniei cu România – se împliniseră. Astfel, în noul stat român, Biserica Greco-Catolică dorea să-și mențină poziția de echivalență din Transilvania, în relația cu Biserica Ortodoxă.

Biserica Romano-Catolică a avut un rol decisiv în negocierea ceremonialului Încoronării, tocmai datorită relației „complicate” cu regele Ferdinand. Acesta, un credincios catolic practicant, la căsătoria cu Maria, în 1882/1883, de religie anglicană, a cerut permisiunea Sfântului Scaun pentru oficierea mixtă a cununiei. Roma a acceptat, sub condiția ca moștenitorii cuplului să fie botezați în religia catolică. În schimb, prințul Ferdinand și-a botezat copiii în religia ortodoxă, așa cum stipula Constituția din 1866. Reacția Sfântului Scaun nu s-a lasat așteptată, astfel că Ferdinand a fost excomunicat de facto în 1900, prin oprire de la confesiune și euharistie¹.

Conflictul a durat 20 de ani, și abia după Primul Război Mondial, între anii 1919-1920, în urma unor negocieri diplomatice, în care un rol decisiv l-a avut prințul Barbu Știrbey, regele Ferdinand a fost reprimat în sânul Bisericii Romano-Catolice, fiindu-i acordat dreptul de a se împărtăși, cu o condiție: să-și crească cel puțin un copil (princesa Ileana) în religia catolică².

Ceremonialul Încoronării și negocierile politico-bisericești din 1921-1922

Ajuns la putere în martie 1920, guvernul Averescu a demarat pregătirile pentru organizarea serbărilor Încoronării³, proiectate a avea loc un an mai târziu, în 1921. După ce, la sugestia lui Nicolae Iorga⁴, guvernul ia decizia construirii unei biserici ortodoxe de Încoronare la Alba Iulia, eforturile edificării unui ceremonial religios se accentuează. Mitropolitul-primat Miron Cristea a fost cel care, de-a lungul anilor 1920-1921, a lucrat la un ceremonial al încoronării, pe model post-bizantin, studiind cronici medievale. În vara lui 1921 îi trimite regelui Ferdinand și premierului un proiect de ceremonial al Încoronării⁵, în care propunea ca regele să fie uns în catedrală.

Încoronarea, programată pentru 1921, se amână pentru anul 1922, astfel că problema ceremonialului revine în actualitate la sfârșitul verii, de data aceasta în fruntea guvernului și a negocierilor fiind Ionel Brătianu. „Intriga” negocierilor, care avea să ridice dificultăți în calea definitivării ceremonialului, era situația bisericilor catolice (romano și greco-catolice), pe care regele Ferdinand, ce tocmai se împăcase cu Sfântul Scaun, le dorea prezente la Alba Iulia.

La începutul lunii Septembrie 1922, în presă apare anunțul Încoronării, ce urma să aibă loc în toamnă, fără să fie precizată o dată concretă. În ce privește programul, *Telegraful Român* din 5 septembrie nota: „La Încoronarea care se face în catedrala de la Alba Iulia, se va citi proclamația către popor. Suveranii

¹ Turcu 2015, p. 73.

² *Ibidem*, p. 78-79.

³ Roșu, Rustoiu, Cristea 2022, p. 10.

⁴ Iorga 1931, p. 112.

⁵ Stan 2007, p. 144-145.

vor primi defilarea trupelor și a delegațiilor din țară. După serviciul divin, oficiat în catedrala istorică, se va da un banchet și un ospăț popular”⁶.

Astfel, punctul de plecare al negocierilor pentru ceremonialul religios era acesta: regii urmau să fie încoronați în cadrul slujbei din Catedrală. Din acest moment și până la jumătatea lunii octombrie, puterea politică (Casa Regală și Guvernul) și Bisericele (Ortodoxă, Romano și Greco-Catolică) au dus negocieri intense pentru definitivarea ceremoniei Încoronării.

Pe 6 septembrie, prințul Barbu Știrbey, un apropiat al familiei regale, cel care negociase împăcarea Regelui cu Sfântul Scaun, primește audiența nunțului apostolic – Francesco Marmaggi – care transmite poziția fermă a Papei: dacă regele dorește ca ierarhii catolici să fie prezenți la Încoronare, aceasta nu trebuie să fie un ceremonial religios ortodox și, cu atât mai puțin, să implice o ungere de către mitropolitul-primat⁷.

A doua zi, pe 7 septembrie, regina Maria nota în jurnal impresiile întâlnirii dintre nunțiu și Barbu Știrbey: „După amiază a venit Barbu (Știrbey, n.n.) pe ne-așteptate, întrucât s-a ivit o mare problemă. Biserica Catolică refuză să-i permită lui Nando (regele Ferdinand, n.n.) să se încoroneze într-o biserică românească, de către un prelat român. Dacă va încerca, îl vor anatemiza, în modul cel mai crud. Este foarte greu pentru mine să mă pun în pielea unui catolic. Fiind o luptătoare, firește că le-aș arunca religia lor în față și m-aș face pe loc, ortodox. Am căutat soluții. Am propus ca încoronarea să aibă loc în fața bisericii, sub pretextul că de acolo poate fi văzută de întreg poporul, și ca Te-Deum-ul să se țină în Biserică. Motivul real nu trebuia să fie cunoscut. M.S. a adăugat că el își poate pune singur coroana pe cap”⁸.

De asemenea, arhiepiscopul Raymund Netzhammer nota, pe 9 septembrie, în jurnalul său ecoul negocierilor dintre nunțiu și autoritățile române, exprimând poziția lui Francesco Marmaggi: „Voi face totul pentru ca mitropolitul primat să nu-l încoroneze pe regele catolic sau să-l ungă în vreun fel. Episcopilor uniți (greco-catolici, n.n.) le voi remite un ordin scris al papei să nu participe la ceremoniile religioase din biserică ortodoxă”⁹.

A doua zi, pe 10 septembrie, are loc o nouă întâlnire între nunțul apostolic și Barbu Știrbey, în care se schițează bazele ceremonialului religios, aprobat și de regele Ferdinand. Astfel, după Te-Deum-ul din Catedrală, regii urmau să se încoroneze, sub baldachin, în fața bisericii, iar apoi slujba era continuată în Catedrală. Catolicii, de cele două rituri, săvârșeau Te-Deum-uri în bisericile proprii din Alba Iulia, după care urmau să asiste la ceremonia civilă a Încoronării (din

⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, an LXX, nr. 66, 5 septembrie 1922, p. 1.

⁷ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 132.

⁸ Regina Maria 2005, p. 273.

⁹ Netzhammer 2005, p. 1151.

fața Catedralei Ortodoxe)¹⁰.

La jumătatea lunii Septembrie 1922 apare în presă un program al Încoronării care precizează că regii urmau să fie încoronați în Catedrala Ortodoxă: „După Încoronare, care va avea loc în interiorul Catedralei (s. n.), M.S. Regele va ieși din biserică, sub un baldachin (la 4 m de Catedrală sub Clopotniță) și se va prezenta poporului îmbrăcat în mantie regală pe cap și cu toate insignele Regale. M.S. Regele va citi, de pe estrada de sub baldachin, proclamația către popor, pe care apoi, heraldii o vor reciti în cele patru puncte cardinale ale orașului Alba Iulia. După citirea proclamației M.S. Regele se va întoarce în Catedrală, spre a depune insignele Regale și apoi va merge în apartamentele construite lângă biserică, unde va sta atât cât va fi nevoie pentru ca invitații să treacă în Sala Unirii”¹¹.

Nunțiul apostolic, Francesco Marmaggi, reacționează și îi scrie lui Barbu Știrbey, protestând că a fost încălcată înțelegerea stabilită, care prevedea că Încoronarea se va desfășura în afara bisericii. Barbu Știrbey încearcă să tempereze reacția nunțiului, precizând că programul nu era definitiv¹².

Reacția de nemulțumire a ierarhilor catolici este redată și de arhiepiscopul Netzhammer în jurnalul său, care nota pe 18 Septembrie 1922: „Noi, episcopii catolici, de fapt nici nu avem ce căuta la Alba Iulia. Românii au construit o biserică de încoronare, aceasta este ortodoxă și în ea celebrează episcopii ortodocși. Noi nu avem deci voie să intrăm acolo, iar la această sărbătoare nu ar trebui să călcăm nici în perimetrul limitat din fața Bisericii, pentru că în fond nu este vorba de altceva decât de o prelungire și o extindere a bisericii Încoronării”¹³.

Atitudinea episcopatului catolic de la București a fost întărită de telegrama din 19 Septembrie, primită de la Sfântul Scaun, semnată de secretarul de Stat Pontifical, în care nunțiului apostolic îi sunt indicate direcțiile de negociere cu autoritățile române: clerul catolic putea participa la Încoronare doar dacă aceasta „se desfășura în afara oricărui spațiu sacru ortodox”¹⁴.

Poziția din 19 septembrie este reconfirmată și întărită printr-o telegramă din 23 Septembrie, a aceluiași secretar de stat Petro Gasparri, care preciza limpede: „Dacă ceremonia încoronării începea cu oficierea Te-Deumului în catedrala ortodoxă, continua cu încoronarea propriu-zisă în curtea bisericii și se încheia cu slujba de Te Deum, acea festivitate avea un caracter religios indubitabil, la care prezența nunțiului și a ierarhilor catolici era strict interzisă”¹⁵.

¹⁰ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 135.

¹¹ *Înfrățirea*, Cluj, an III, nr. 613, 16 septembrie 1922, p. 6.

¹² Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 137.

¹³ Netzhammer 2005, p. 1153.

¹⁴ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 137.

¹⁵ *Ibidem*, p. 145.

Marmaggi încearcă să le explice autorităților pontificale că, din moment ce nu se desfășoară în biserică, ceremonia Încoronării nu e exclusiv religioasă, însă răspunsul secretarului de stat Gasparri rămâne ferm, cerându-i nunțiului să-i solicite regelui organizarea Încoronării într-o piață publică și nu în incinta unei biserici ortodoxă, pentru că doar astfel vor participa și catolicii¹⁶.

În acest răstimp, la București are loc o întâlnire, inițiată de nunțiul apostolic, între ierarhii celor două biserici catolice, la care au participat Vasile Suciu, mitropolitul greco-catolic și Raymund Netzhammer, arhiepiscopul catolic de București. Marmaggi a impus decizia că episcopii catolici, de orice rit, nu vor participa la slujba săvârșită de ortodocși și fiecare biserică va face propriul Te-Deum¹⁷.

Acum se deschide un nou front al negocierilor, cel referitor la poziția Bisericii Greco-Catolice, aflată în fața unei dileme politico-teologală: pe de o parte, ca instituție cu rol decisiv în lupta națională a ardelenilor, era de la sine înțeles că voia să fie implicată în ceremonialul Încoronării, iar pe de altă parte, fidelitatea doctrinară față de Roma o obliga să se supună deciziilor Sfântului Scaun.

Astfel, pe 25 septembrie 1922, mitropolitul Vasile Suciu îi scrie nunțiului apostolic propunându-i ca Biserica Greco-Catolică să aibă un rol echivalent cu al Bisericii Ortodoxe în Încoronare. Astfel, pentru că biserica greco-catolică din Maieri era prea departe de Catedrala unde urma să aibă loc ceremonia, slujba ierarhilor greco-catolici ar fi trebuit să fie săvârșită într-una din sălile din ansamblul Încoronării (aripa de Nord-Est, unde fusese proiectat un muzeu al Unirii). Scenariul propus de Vasile Suciu era următorul: prima parte a slujbei încoronării se ținea în Catedrala Ortodoxă, apoi regii se încoronau sub baldachinul din fața Clopotniței, pentru ca partea finală a slujbei, la care participau de asemenea regii, să se țină în capela greco-catolică din ansamblul Catedralei. Astfel, argumenta Vasile Suciu, Biserica Greco-Catolică s-ar fi bucurat de aceeași poziție precum Biserica Ortodoxă¹⁸.

Francesco Marmaggi, în răspunsul adresat lui Vasile Suciu, îi recomandă să slujească la biserica din Maieri, lângă mormântul lui Atanasie Anghel¹⁹. Deși poziția catolică era fermă în ceea ce privește interdicția slujirii cu clerici de altă confesiune, decizia finală în privința poziționării față de Încoronare nu fusese luată.

Abia pe 28 septembrie are loc prima întâlnire oficială între autoritățile politice și reprezentanții Bisericii Greco-Catolice, când Constantin Banu, ministrul Cultelor, s-a deplasat la Blaj. Programul convenit stipula că ierarhii greco-cato-

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Netzhammer 2005, p. 1154.

¹⁸ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 145.

¹⁹ *Ibidem*, p. 146.

lici, după ce vor sluji la biserica din Maieri, se vor deplasa la Catedrala Încoronării unde vor asista la slujba săvârșită de ierarhii ortodocși²⁰.

Incertitudinile legate de ceremonialul religios al Încoronării au animat dezbaterile publice, tensionată deja de disputele de natură politică dintre opoziție și guvern. Se evidențiază, în acest sens, presa greco-catolică, în frunte cu oficiosul *Unirea*, care critică vehement posibilitatea ca rolul principal în Încoronare să-l aibă Biserica Ortodoxă. Relevant în acest sens este articolul din 23 septembrie intitulat „Serbările Încoronării și biserica noastră”: „Toate semnele arată că cu toate protestele partidelor de opoziție, în frunte cu partidul național ardelean, încoronarea fixată – acum nu știm pentru a câta oară – pe ziua de 15 Octombrie, nu va mai fi amânată. [...] În fața acestor pregătiri și mai ales în fața tendinței ortodoxismului „dominant” de-a monopoliza integral serviciul bisericesc al încoronării, se pune de la sine întrebarea, care va fi rolul bisericii noastre la aceste serbări. [...] Chestiunea e cum va fi reprezentată biserica noastră română unită la însuși actul încoronării, pentru că suntem de credința că ea neapărat trebuie să fie reprezentată acolo. Bine ar fi – și ne gândim că ar fi chiar o dovadă de multă înțelepciune politică – dacă s-ar căuta modalitatea potrivită pentru ca toate confesiunile recunoscute ale țării să fie încadrate în actul sărbătoresc al încoronării. Dar dacă aceasta, din orice motive, nu s-ar putea, socotim totuși că este cu totul inadmisibil, că măcar bisericii noastre, deopotrivă de românești ca biserica ortodoxă a țării, să nu i se asigure locul de cinste, la care aspiră cu atâta dreptate”²¹.

Deși analiza nu-și propune să epuizeze tema tensiunilor confesionale, reflectate în presa vremii, merită punctate câteva aspecte ce decurg din articolul citat. Întâi de toate, se observă o relativă contradicție între realitatea negocierilor politico-bisericești și imaginea reflectată de *Unirea*. Astfel, în timp ce negocierile de culise confirmau poziția privilegiată a Bisericii Romano-Catolice, care urmărea să impună autorităților civile condiții pentru participarea ierarhilor săi, articolul din *Unirea* incriminează biserica ortodoxă, acuzată că este susținută, în poziția sa dominantă în ceremonia Încoronării, de către guvernul de la București. Această incongruență, dintre realitatea negocierilor și proiecția publică greco-catolică, poate fi explicată prin faptul că editorialiștii de la *Unirea* nu cunoșteau în detaliu stadiul acestor negocieri. De asemenea, merită avută în vedere și relația *Unirii* cu Partidul Național, a cărui poziție față de Încoronare era de natură să-i influențeze atitudinea. Nu în ultimul rând, articolul poate fi interpretat și ca o formă de „presiune mediatică” din partea presei greco-catolice asupra puterii politice de la București pentru a implica, la nivel echivalent cu Biserica Ortodoxă, și Biserica Greco-Catolică în ceremonialul Încoronării.

Dincolo de mizele și aspectele factologice ale articolului din *Unirea*, el re-

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Unirea*, Blaj, an XXXII, nr. 38, 23 septembrie 1922, p. 1

prezintă o mostră relevantă a tensiunilor mediatice din jurul Încoronării, care se vor prelungi și după data de 15 octombrie 1922.

Nu în ultimul rând, în ceea ce privește Biserica Greco-Catolică merită subliniat că ierarhii săi aveau poziții relativ diferite față de asistarea la slujba ortodoxă a Încoronării. În timp ce mitropolitul Vasile Suciu era mai deschis față de poziționarea romano-catolică, manifestată prin nunțiul apostolic, care le cerea ierarhilor greco-catolici să nu asiste la slujba ortodoxă, episcopul Iuliu Hossu susținea că neparticiparea va fi o eroare majoră, ce va costa politico-mediatice Biserica Greco-Catolică²².

În ceea ce privește reflectarea ceremoniei în presă, pe finalul lunii septembrie, regăsim menținută ideea că Încoronarea regilor urma să aibă loc în Catedrală, conform următorului program, după cum scria ziarul *Libertatea*, în articolul „Cum se face Încoronarea?”: „În Biserica Încoronării, Metropolitul Primat, înconjurat de ceilalți 4 Metropoliți ortodocși ai țării și de toți Arhiereii, slujesc o Docsologie sărbătorească (Te Deum), adecă rugăciuni de chemare a Duhului Sfânt peste faptul ce se va împlini în curând: punerea Coroanei pe capul Regelui și Reginei. Se cetesc rugăciuni speciale (anume făcute), ectenii anume întocmite [...] și apoi Metropolitul Primat, luând în mâni Coroana Regelui, o dă în mâinile Președintelui Senatului, și luând apoi Coroanei Reginei, o dă în mâni Președintelui Adunării Deputaților. Apoi cetind asupra lor Rugăciunea de Binecuvântare, Președintele Senatului pune Coroana pe capul Regelui și Președintele Deputaților coroana pe capul Reginei [...]”²³

Revenind la negocierile politico-bisericești, la 1 octombrie 1922 nunțiul apostolic pleacă în Asia Mică, unde se afla în plină desfășurare războiul greco-turc. Dincolo de pretextul oficial – interesul pentru credincioșii catolici din zonă – plecarea nunțiului avea și scopul de a pune presiune asupra autorităților române pentru a accepta termenii doriți de Sfântul Scaun.

Arhiepiscopul Raymund Netzhammer nota în jurnalul său contextul și motivația plecării nunțiului din țară, citând poziția lui Francesco Marmaggi: „Sfântul Scaun cere să se renunțe la ultima parte a festivității, adică alaiul să nu se mai întoarcă în biserica ortodoxă a Încoronării după ce aceasta a avut loc. În plus, se cere ca Încoronarea să nu aibă loc în curtea bisericii, ci într-un loc liber. [...] În cele din urmă, nunțiul mi-a confirmat faptul că plecarea sa la Constantinopol are legătură cu Încoronarea. Chiar el ar fi atras atenția Sfântului Scaun că nu va putea rămâne la București, dacă episcopatul nu va fi prezent la Încoronare. A mai remarcat pe bună dreptate că neasistarea la încoronare este mai gravă pentru episcopii uniți decât pentru cei latini”²⁴.

²² Cristea 1999, p. 66.

²³ *Libertatea*, Orăștie, an XX, nr. 39, 28 septembrie 1922, p. 1.

²⁴ Netzhammer 2005, p. 1157.

Guvernul Brătianu răspunde solicitărilor Sfântului Scaun, acceptând deopotrivă ca Încoronarea să se desfășoare în afara incintei ansamblului bisericesc, respectiv în fața Clopotniței, cât și suprimarea părții finale a serviciului religios, după cum confirmă două scrisori, din 2 și 4 octombrie, trimise de adjunctul nunțului apostolic către secretarul de stat pontifical²⁵.

Astfel, din punct de vedere romano-catolic, opreliștile în calea participării ierarhilor catolici, de ambele rituri, la ceremonialul religios al Încoronării erau îndepărtate. Ultimul obiectiv al Sfântului Scaun, pe care nunțul trebuia să-l îndeplinească, era asigurarea că ierarhii greco-catolici nu vor asista la slujba ortodoxă din Catedrala Încoronării.

În ceea ce privește Catedrala Încoronării, un proiect edilitar de succes al statului român, construită în doar un an și jumătate (martie 1921 – septembrie 1922), aceasta a fost sfințită pe 8 octombrie 1922, în duminica premergătoare sărbătorilor Încoronării.

Hrisovul / Actul Comemorativ, semnat de mitropolitul Nicolae Bălan la sfârșitul slujbei, exprimă, alături de lista ierarhilor participanți, menirea construirii bisericii de Încoronare: „Cu vrerea Tatălui, prin dragostea Fiului și cu tainica lucrare a Duhului Sfânt, sfințitu-s-a biserica aceasta a Încoronării primului Rege al tuturor românilor, în ziua de 25 Septembrie st.v / 8 Octombrie st. n. anul mântuirii 1922 de către I. P. Sfințitul Nicolae, arhiepiscop de Alba-Iulia și Sibiu și mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Bănat, Crișana și Maramureș, însoțit de I. P. Sfințitul Gurie, arhiepiscopul Chișineului și Hotinului, de Prea Sfințitul Vartolomei episcop al Râmnicului, Noului Severin și de P. Sf. Nicolae episcop al Vadului, Feleagului și Clujului. În al 8-lea an de glorioasă domnie a M. S. Regelui Ferdinand I și a soției sale M. S. Regina Maria, fiind prim ministru al Țării Ionel. I.C. Brătianu, ministru al cultelor Constantin Banu, prefect al județului dr. Camil Velican, protopop al Albei-Iulii Ion Teculescu și primar al orașului dr. Aurel Sava”²⁶.

De asemenea, pe 7 octombrie, a fost publicat programul definitiv al Serbărilor Încoronării, care stipula explicit faptul că încoronarea propriu-zisă urma să aibă loc în afara bisericii: „Mitropolitul Primat va întâmpina pe MM. LL. (Majestăților Lor, n.n.) la intrarea bisericii în care se va oficia serviciul divin. La ieșirea din biserică a MM. LL. Regele și Regina, însoțiți de înaltul cler și urmați de AA. LL. Regale Principele și Principesa Moștenitori și de Familia Regală, principii străini, capii de misiuni, președintele Consiliului de Miniștri, președinții Corpurilor Legiuitoare și toate persoanele ce au asistat la serviciul religios vor merge către baldachinul așezat în fața clopotniței. MM. LL. Regele

²⁵ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 148.

²⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, an LXX, nr. 76, 10 octombrie 1922, p. 1; textul a fost transcris conform grafiei originale.

și Regina vor lua loc sub baldachin, unde se va face încoronarea, după care, patru crainici, așezați în cele patru colțuri ale mulțimei din piață, vor citi proclamațiunea către popor”²⁷.

Întors în țară pe 12 octombrie, nunțiul apostolic îi convoacă pe toți episcopii romano și greco-catolici la Alba Iulia pentru data de 14 octombrie²⁸. În cadrul ședinței ținute în palatul episcopal romano-catolic, nunțiul apostolic Francesco Marmaggi le transmite ierarhilor greco-catolici telegrama primită de la Sfântul Scaun prin care le cere explicit acestora să nu asiste la ceremonialul religios din Catedrala Încoronării²⁹.

Ziua de 15 Octombrie. Ceremonialul Încoronării³⁰

După ce ajung cu trenul regal la ora 9:15 în gara din Alba Iulia, la ora 9:30 cortegiul pleacă spre Catedrala Încoronării, pentru ca înainte de ora 10 regii Ferdinand și Maria, alături de toți invitații să intre pe sub Clopotnița ansamblului Încoronării.

În plan liturgic, ierarhii celor trei confesiuni (ortodoxă, romano-catolică și greco-catolică) au slujit liturgia în bisericile proprii – Catedrala Încoronării, Catedrala Romano-Catolică din Cetate, respectiv Biserica Greco-Catolică din Maieri. Ierarhii catolici – Francesco Marmaggi, nunțiul apostolic, Gusztav Majlath, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Raymund Netzhammer, arhiepiscopul romano-catolic de București și Julius Glattfelder, episcopul romano-catolic de Cenad – după săvârșirea liturghiei s-au deplasat la Catedrala Încoronării, unde au ajuns înaintea cortegiului regal, așteptând sosirea ierarhilor greco-catolici³¹.

Ierarhii greco-catolici care au slujit în Maieri – Vasile Suciuc, mitropolitul Bisericii Greco-Catolice, Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic de Gherla, Valeriu Traian Frențiu, episcopul greco-catolic de Oradea și Alexandru Nicolescu, episcopul greco-catolic de Lugoj – aveau să ajungă la scurt timp după ce episcopii romano-catolici s-au așezat în tribunele din fața Catedralei.

Starea de spirit a episcopatului romano-catolic față de evenimente, și în special a nunțiului apostolic, este redată în jurnalul lui Raymund Netzhammer: „În timp ce așteptam în tribună, nunțiul a început să-și piardă calmul. Episcopii uniți nu ajunseseră încă. Se tot uita după ei. Se temea oare că aceștia vor intra totuși în biserica schismatică, alăturându-se astfel fraților lor ortodocși? La un

²⁷ *Universul*, București, an XL, nr. 227, 7 octombrie 1922, p. 3.

²⁸ Magdău, Turcu, Cârja 2013, p. 149.

²⁹ Netzhammer 2005, p. 1160.

³⁰ În reconstituirea programului zilei am utilizat capitolul excelent documentat – „Serbările Încoronării. Ziua de 15 octombrie 1922”, din volumul istoricilor de la Muzeul Național al Unirii – *Încoronarea de la Alba Iulia*.

³¹ Netzhammer 2005, p. 1160.

moment dat, el și secretarul său au dispărut de pe podium. Puteau fi văzuți pe strada murdară de lângă catedrală. La scurt timp s-au întors, fiind urmați de cei patru episcopi uniți, Suci, Frențiu, Hossu și Nicolescu. Era lesne de înțeles de ce acești domni nu se puteau simți la ei acasă în prezența noastră, pentru că se aflau printre oameni de naționalitate străină și erau izolați de români”³².

La ora 10, cortegiul regal intră în biserica Încoronării, unde începe ceremonia religioasă săvârșită de un sobor impresionat de diaconi, preoți și ierarhi: Diaconi: D. Antal, S. Evuțanu, Nicodim, Bunesco și Teodor Uraschi; Protoierii Ioan Teculescu și dr. G. Proca; Arhimandritul mitrofor dr. O. Popescu; Arhierii Evghenie și Iacob; Episcopii – Nicolae Ivan al Clujului, Roman Ciorogariu al Oradei, Nicodim Munteanu al Hușilor (viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe), Platon Ciosu al Dunării de Jos, Iosif Bădescu al Caransebeșului, Ioan Papp al Aradului, Visarion Puiu al Argeșului, Teofil Mihăilescu al Buzăului, Vartolomeu Stănescu al Râmnicului, Teodosie Atanasiu al Romanului, arhiepiscopul Gurie Grosu al Basarabiei, mitropolii Nicolae Bălan al Ardealului și Pimen Georgescu al Moldovei și mitropolitul primat Miron Cristea³³.

Desfășurarea detaliată a slujbei de Te-Deum este redată de numărul festiv din *Telegraful Român*: „Îndată după intrarea Majestăților Lor în biserică, se începe serviciul religios. Se celebrează cu mare pompă *Doxologia* întocmită cu prilejul Încoronării Majestăților Lor, de mitropolitul primat Miron. Serviciul s-a început cu sfințirea insigniilor regale, coroanele și mantiile regești, aduse în biserică din capitală încă de Sâmbătă (14 octombrie 1922, n.n.) de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu și ministrul de război Mărdărescu. Rugăciunile de sfințire le-au rostit mitropolitul Moldovei Pimen și arhiepiscopul Gurie (al Basarabiei, n.n.), iar evanghelia a cetit-o mitropolitul nostru Nicolae (al Ardealului, n.n.). Mitropolitul Primat a înmănat apoi dlui președinte al senatului, Mihail Ferechide, coroana Regelui, iar dlui președinte al camerei, M. Orleanu, coroana Reginei. Dl general Lupescu a luat mantia Regelui, dl general Popovici mantia Reginei. Mitropolitul primat Miron a cetit apoi cu voce ridicată următoarea rugăciune de încoronare a Majestății Sale Regelui: «Doamne Dumnezeule, Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor, Cea ce în purtarea Ta de grijă a trimis poporului românesc Voevozi ca Basarab, Mircea-Cel-Bătrân, Ștefan-Cel-Mare, Mihai Viteazul, pe Voivodul mucenic Constantin Brâncoveanu și pe înțeleptul Carol: - cu genunchii plecați și cu inima smerită cădem înaintea Ta, și îndrăsnim a Te ruga din adâncul sufletelor noastre, pe Cea ce croiești soarta popoarelor: - Însuși și acum caută din sfântul tău locaș ceresc asupra pământului românesc – celui răscumpărat prin jertfele și scump sângele fiilor săi – și ia sub scutul aripilor Tale pe credinciosul robul Tău Ferdinand I, pe carele bine a voit

³² *Ibidem*, p. 1163.

³³ *Telegraful Român*, Sibiu, an LXX, nr. 78-79, 20 octombrie 1922, p. 1.

a-L pune Domn și Stăpânitor asupra României întregite; îmbracă-l pe El cu putere de sus și pune pe capul Lui Coroana, din care strălucesc mai mult decât pietrele cele scumpe, virtuțile poporului român. Așază-L pe El pe tronul dreptății: păzește-L cu arma Sfântului Tău Duh, arătându-l biruitor înfricoșat asupra tuturor dușmanilor țării. Doamne, Cea-ce îndrumezi pe regii pământului, ca un A-toate-Stăpânitor, povățuește și pe Regele nostru Ferdinand și-L învrednicește să desăvârșească lucrul ce L-ai încredințat Lui; călăuzește-I pașii în toate zilele vieții sale, ca să fie un bun părinte pentru toți fiii țării. Încălzește inima Lui de dragostea cătră țară și popor, și sădește în ea milă față de cei năpăstuiți. Fă-i parte de sfetnici luminați și fără prihană; și întărește credința supușilor săi, ca – uniți în cugete și simțiri – să ducă moștenirea Ta aceasta – țara română – în pace și liniște, la fericire și glorie. Întărește-L întru credința cea cătră Tine și biserica Ta cea sfântă; arată-L apărător al drept-măritoarei credințe strămoșești și a așezămintelor ei, ca să reînvieze vechea-i strălucire, și să judece poporul său întru dragoste și pe cei greșiți întru bunătate. Ca prin aceasta să se învrednicească, precum iubirea țării sale, așa și de vecinica Ta împărăție. Înmulțește-I Doamne zilele vieții Lui, ale Reginei și a întregii sale familii, întru sănătate îndelungată. Revarsă și asupra țării noastre în toată vremea, mila Ta, dăruindu-i bunăliniștea văzduhurilor, îmbelșugarea roadelor pământului și toate cele ce sunt spre trebuința cea vremelnică și vecinică a poporului ei. Să nu întorci fața Ta de către poporul nostru pentru păcatele Sale, ci – în negrăita Ta bunătate – miluește-L, ca să simtă zilnic mâna Ta ocrotitoare; și prin toate lucrările și faptele sale – ce le îndeplinește spre binele lui și al țării – să-ți slujească Ție: a Căruia este împărăția și puterea și mărirea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin»». După aceea mitropolitul primat exclamă: *Vrednic este!* Corul cântă *Vrednic este* de trei ori. Mitropolitul primat zice: *Doamne, Dumne-zeul nostru cu glorie și cu cinste încoronează-i pre dânșii*. Corul: *Amin*. Momentul este din cele mai solemne. Urmează Polihroanele. [...] Corul: *Mulți ani trăiască!* Corul cântă: Imnul de Încoronare, textul întocmit de mitropolitul primat Miron Cristea, după imnul de încoronare a împăraților din Bizanț. Muzica de D. G. Kiriac a făcut adâncă impresie asupra celor prezenți. Se formează cortegiul pentru ieșirea din biserică. [...]»³⁴.

După săvârșirea Te-Deumului, cortegiul, în frunte cu regii Ferdinand și Maria, s-a îndreptat spre baldachinul construit, în timpul slujbei, în fața Clopotniței. La ora 11, când în întreaga Românie băteau clopotele bisericilor, iar la Alba Iulia răsunau 101 salve tun, președintele Senatului, Mihail Pherekyde, i-a dat coroana regelui care și-a pus-o singur pe cap, iar apoi, președintele Camerei Deputaților, Mihail Orleanu, i-a dat regelui coroana reginei, iar acesta a încoronat-o pe suverană³⁵.

³⁴ *Ibidem*, p. 1-2.

³⁵ Roșu, Rustoiu, Cristea 2022, p. 37.

Arhiepiscopul Raymund Netzhammer, în jurnalul său, exprimă reacția nunțului apostolic față de ceremonialul încoronării: „După ce alaiul a intrat în biserica ortodoxă, s-a început construirea unui podium în curte, ceva mai departe de clopotniță, și i s-a montat o scară lată. În timpul construirii acestei estrade, pe care urma să aibă loc actul civil al Încoronării, a venit la mine nunțul, monseniorul Marmaggi, și mi-a spus încet: „Aceasta e opera mea! Astea ne-a costat o călătorie la Constantinopol!”³⁶

Mai mult, Netzhammer avea să conchidă esența ceremonialului Încoronării și, implicit, a negocierilor politico-bisericești din lunile septembrie-octombrie 1922: „*Încoronarea se petrecuse așa cum fusese stabilit între guvern și nunțul papal* (s.n.), într-un loc public și ca un act civil. Fusese civil, chiar prea civil”³⁷.

Poziționări publice și tensiuni confesionale³⁸

Alături de conflictul politic dintre opoziție și Guvern, care a continuat și după serbările Încoronării, spațiul public a fost animat de reacții polemice față de poziționările bisericilor vizavi de Încoronare. Principala temă de discuție, care se regăsește deopotrivă în presa bisericească și cea națională, a fost cea legată de atitudinea Bisericii Greco-Catolice, ai cărei ierarhi nu au asistat la slujba de Încoronare din Catedrală, așteptând, la tribună, alături de ierarhia catolică să înceapă ceremonialul civil al Încoronării.

Poziția Bisericii Greco-Catolice era amendată în spațiul mediatic cu atât mai mult, cu cât reprezentanții confesiunilor luterană (episcopul Friedrich Teutsch) și reformată (Karolyi Nagy), cât și al religiilor mozaică (rabinul șef Iacob Niemirower) sau musulmană, au asistat la ceremonialul religios din Catedrală.

Cel care a deschis polemica publică a fost Nicolae Iorga cu articolul „Duminica Încoronării”, în care, alături de trecerea în revistă a programului zilei de 15 octombrie, abordează subiectul atitudinii Bisericii Greco-Catolice: „Și Biserica unită? Biserica blăjeană care timp de două veacuri întregi a luptat pentru izbăvirea neamului din robia a cărei sfârmare se serbează azi? Această Biserică a cărei legătură însăși cu vechea Romă a avut o singură îndreptățire: învierea amintirilor romane și întărirea noastră națională prin aceste amintiri? Biserica lui Inochentie Micu, martir pentru neam, al lui Samuil Clain, lui Gheorghe Șincai și lui Petru Maior, chiar a lui Șuluț, frate în 1848 cu ortodoxul Șaguna, stă după ușă, alături de nunțiu, un prieten desigur, căruia n-avem nimic a-i cere în numele ideii noastre naționale, și alături de episcopul maghiar Majlath și cu clericii lui.

³⁶ Netzhammer 2005, p. 1163.

³⁷ *Ibidem*, p. 164.

³⁸ Articolul de față nu-și propune să radiografeze întreaga dezbatere mediatică din jurul ceremonialului religios, această temă reprezentând mizele unei cercetări ulterioare.

Afară în pridvor ca să nu spurce prin contactul cu ortodoxia care, religia atâtor milioane în România Unită, cutează a fi, și a voi să rămână Biserică de Stat. Un ordin de la Roma, o telegramă ... Dar de când Papa poruncește în afaceri naționale unei biserici care întâi e a noastră și apoi a lui, întrucât afară de recunoașterea dogmei și de dreptul numirilor, și încă numai cu voia acestui Rege ofensat astfel? [...] Mult timp va apăsa asupra Bisericii unite amintirea acestei neiertate greșeli care tinde a o izola de inima neamului nostru care este una singură. O astfel de atitudine când nu era vorba de nimic confesional ar fi putut atrage și sancțiuni. Căci nici un Stat n-are datoria de a susține o Biserică în stare să-și ia în asemenea chestiuni directivă de aiurea”³⁹.

Articolul lui Iorga, scris cu patos și în termeni „marțiali”, a fost punctul de plecare pentru o polemică vie cu ziarul *Unirea*, oficiosul greco-catolic, ale cărei ecouri s-au resimțit până la începutul lui 1923.

Întâi de toate, *Unirea* răspunde o săptămână la târziu, în numărul din 28 octombrie, cu articolul de fond, intitulat „Duminica Încoronării. Un răspuns principial la o supărare concretă”, în care explică pe larg contextul și motivațiile poziționării Bisericii Greco-Catolice, subliniind că „arhierii noștri și atâta lume străină a fost invitată la actul solemn al încoronării, deci la un act pur patriotic și național, nu la slujba religioasă ortodoxă, la care nu puteau să asiste tocmai fiindcă țin la *dogma* de care vorbește, ce e drept, și dl. N. Iorga, dar pe care se vede că n-o înțelege cu toate consecințele ei logice și firești”⁴⁰.

Impactul public al articolului lui Nicolae Iorga și reacția episcopilor greco-catolici este menționată de Raymund Netzhammer în jurnalul său: „Hossu este foarte deprimat de campania de denigrare lansată de Iorga împotriva bisericii unite. Episcopul spune că peste tot se exprimă critici față de faptul că nu s-a intrat în biserica încoronării și că toată lumea este de aceeași părere”⁴¹.

Drept răspuns, ierarhii greco-catolici au încercat să demonstreze autorităților politice că Bisericii Greco-Catolice i-a fost impusă de către nunțitul apostolic decizia de a nu asista la slujba din Catedrală. Astfel, mitropolitul Vasile Suciulea le-a arătat regelui Ferdinand și prim-ministrului Brătianu telegrama de la Sfântul Scaun, în timp ce episcopul Iuliu Hossu a mers și mai departe, dezvoltând-o lui Nicolae Iorga⁴². Povestea telegramei, odată ajunsă în presă, grație lui Nicolae Iorga, avea să alimenteze polemica dintre cele două tabere, însuși ziarul *Unirea* criticându-l pe Iuliu Hossu pentru că a comis „o greșeală”⁴³.

Tensiunile în jurul poziționărilor Bisericilor față de Încoronare, ce aveau să anime o polemică publică acerbă în presa bisericească (ortodoxă și greco-

³⁹ *Universul*, București, an XL, nr. 238, 19 octombrie 1922, p. 1.

⁴⁰ *Unirea*, Blaj, an XXXII, nr. 43, 28 octombrie 1922, p. 1

⁴¹ Netzhammer 2005, p. 1168.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Unirea*, Blaj, an XXXII, nr. 44, 4 noiembrie 1922, p. 2.

catolică), pot fi considerate „acceleratorul” mediatic al dezbatelor ce priveau identitatea și poziția politico-teologică a instituțiilor ecleziale în România interbelică. Aceste polemici aveau să se accentueze în 1923, o dată cu dezbaterile privind Constituția noii României și a locului pe care fiecare Biserică dorea să-l ocupe.

Concluzii deschise

Proiectată inițial ca o încoronare pe model neobizantin, cu ungerea regelui și punerea coroanelor în biserică de către mitropolitul primat ortodox, ceremonia a evoluat spre o formulă hibridă: în dimineața zilei de 15 octombrie, în biserica Încoronării s-a săvârșit slujba Te-Deumului (o slujbă de mulțumire), în interiorul căreia au fost sfințite coroanele de către ierarhia ortodoxă, iar apoi, s-a desfășurat ceremonialul civil al încoronării, în fața Clopotniței bisericii, regele încoronându-se singur și încoronând-o apoi pe regina Maria.

Deși negocierile politico-religioase au implicat actori multipli, respectiv autoritățile civile (Casa Regală, Guvern) și religioase (Bisericile Ortodoxă, Catholică și Greco-Catholică), rolul decisiv în definitivarea ceremonialului Încoronării l-a avut Sfântul Scaun, a cărui dorință de a separa cele două părți – religioasă (slujba Te-Deum-ului săvârșită de ierarhia ortodoxă în Catedrală) și civilă – a fost respectată de puterea politică de la București. De asemenea, atitudinea fermă a Sfântului Scaun în privința poziției ierarhilor greco-catolici, cărora le-a fost interzisă asistarea la slujba ortodoxă din Catedrala Încoronării, a afectat imaginea Bisericii Unite, care a fost prinsă între nicovala fidelității teologice față de Roma și ciocanul opiniei publice și puterii politice, care aștepta ca instituția ce se consacrase în lupta națională a românilor ardeleni să fie alături de Suveranii României Mari la slujba de încoronare.

Polemici create în jurul poziționărilor bisericilor față de Încoronare au animat dezbaterile publice și mediatică (din presa religioasă și națională), formând creuzetul reflecțiilor identitare privind locul instituțiilor ecleziastice în arhitectura constituțională, socială și religioasă a României interbelice.

Abrevieri bibliografice

- Cristea 1999 – Elie Miron Cristea, *Note ascunse*, Cluj-Napoca, 1999
Iorga 1931 – Nicolae Iorga, *Memorii. Tristețea și sfârșitul unei domnii*, vol. III, București, 1931
Magdău, Turcu, Cârja 2013 – Petre Magdău, Lucian Turcu, Ion Cârja, „Atitudinea Bisericii Greco-Catolice față de ceremonia încoronării regelui Ferdinand I și a reginei Maria de la Alba Iulia din 1922”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, nr. 17/1/2013, p. 119-156
Netzhammer 2005 – Raymund Netzhammer, *Episcop în România, într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, 2005
Regina Maria 2005 – Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1922)*, vol. IV, ediție îngrijită de Vasile Arimia, București, 2005

-
- Roșu, Rustoiu, Cristea 2022 – Tudor Roșu, Ioana Rustoiu, Marius Cristea, *Încoronarea de la Alba Iulia*, Cluj-Napoca, Alba Iulia, 2022
- Stan 2007 – Constantin Stan, „Elie Miron Cristea și încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 octombrie 1922)”, în *Augustia*, 2007, 11, p. 141-156
- Turcu 2015 – Lucian Turcu, „Între credință și țară. Reconcilierea Regelui Ferdinand I al României cu Biserica Catolică (etapa postbelică)”, în *Astra Salvensis*, III, 6/2015, p. 73-87